

Hoch, Aleš; Dejmal, Miroslav

Dřevěné provozní vybavení z hradu ve Veselí nad Moravou

Archaeologia historica. 2014, vol. 39, iss. 1, pp. 257-271

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130290>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DŘEVĚNÉ PROVOZNÍ VYBAVENÍ Z HRADU VE VESELÍ NAD MORAVOU

ALEŠ HOCH – MIROSLAV DEJMAL

Abstrakt: Článek se zabývá dřevěnými artefakty nalezenými na předhradí hradu ve Veselí nad Moravou. Hrad leží v nivě řeky Moravy a díky vysoké hladině spodní vody se tyto vzácné artefakty dochovaly do současnosti. V souboru jsou zastoupeny nejen předměty sloužící při běžném denním provozu, jako jsou rukojetě a násady, necky, vidle či proutěné výrobky, ale také části rozličných konstrukcí, jako mobiliář, dveře, svlačky, petlice, okna, šindele, pažení aj. Celkově není soubor příliš rozsáhlý, ale je velice rozmanitý a výjimečný místem svého objevu. Datován je od druhé poloviny 13. století do počátku 14. století.

Klíčová slova: Veselí nad Moravou – vrcholný středověk – hrad – předhradí – dřevěné artefakty.

Wooden Operating Equipment from Veselí nad Moravou Castle

Abstract: The article discusses wooden artefacts unearthed in the bailey of Veselí nad Moravou Castle. The castle is situated in the alluvial plain of the River Morava, and these rare artefacts have survived due to the high level of ground water. The series includes items of everyday life such as handles and grips, washtubs, pitchforks and wickerwork products, as well as parts of furniture, doors, beams, latches, windows, shingles, wainscoting and others. Although the series is relatively small, it is considerably varied and exceptional owing to the location. It is dated to the period between the second half of the 13th century and the early 14th century.

Key words: Veselí nad Moravou – high Middle Ages – castle – bailey – wooden artefacts.

Úvod

Dnešní zámek ve Veselí nad Moravou leží na pravém břehu řeky Moravy v její bezprostřední blízkosti. V rámci přípravných prací pro přestavbu objektu proběhl v letech 2008 až 2010 záchranný archeologický výzkum, který realizovala Archaia Brno, o. p. s. Během výzkumu se podařilo odkrýt části původního středověkého hradního jádra a hospodářského předhradí. O výsledcích výzkumu bylo již předběžně informováno (Dejmal–Merta 2011, 125–137) a v současnosti je výzkum vyhodnocován v rámci grantového projektu.

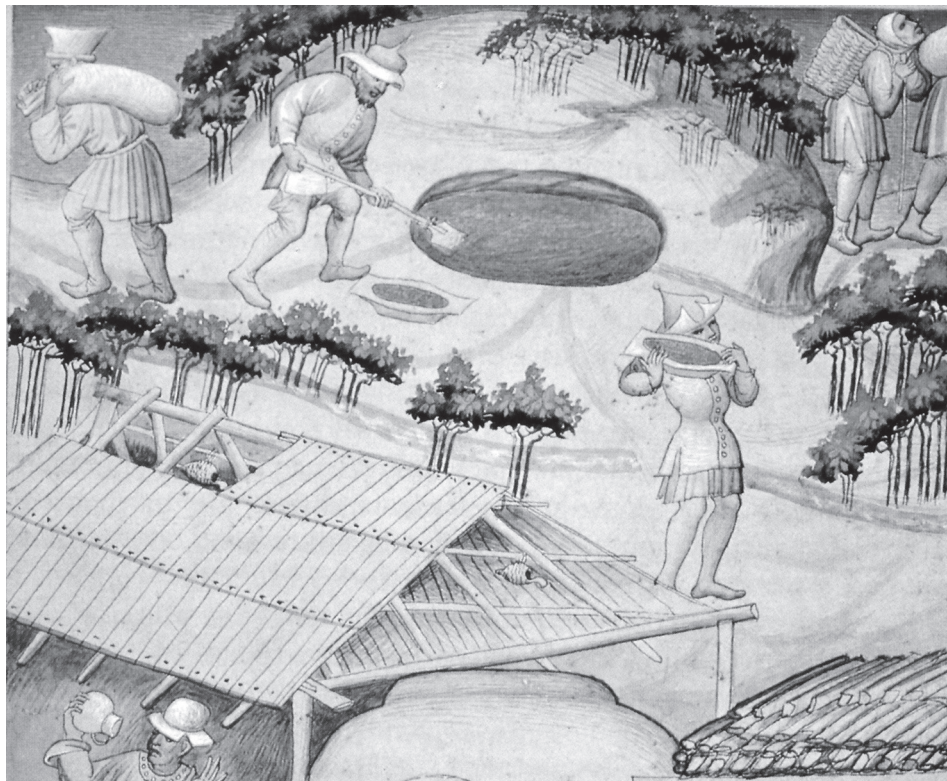
Hrad sám vznikl před polovinou 13. století stavbou jádra a ohrazeného předhradí a následně se kontinuálně vyvíjel, později již v zámecké podobě. Právě ohrazené předhradí, které bylo částečně odkrýváno v prostoru dnešního nádvoří, poskytlo kromě jiných nálezů i pojednáváný soubor dřevěných artefaktů. Dochované středověké souvrství, ze kterého nálezy pocházejí, zde mělo mocnost přibližně 1,6 m. Ještě svrchní partie souvrství byla zasažena dekompozicí, zbývající část však již uchovávala v trvale vlhkém anaerobním prostředí výjimečně dobře dochované soubory artefaktů (včetně reliktů dřevěné zástavby) a ekofaktů z organických materiálů (např. Dejmal–Hoch 2013, 653–654; Bajer–Dejmal et al. 2013, 39–44).

Nálezový soubor

Kolekce všech dřevěných artefaktů (stolní a kuchyňské vybavení, hračky, zbraně, provozní vybavení, součásti různých konstrukcí, ostatní neidentifikovatelné nálezy aj.) z předhradí veselského hradu (Dejmal–Merta 2011, obr. 2:D, E, F) čítá více než sto předmětů. Předkládaný dílčí soubor tvoří samostatnou skupinu 25 artefaktů. Ačkoliv větší část z nich nebyla dochována v celku, lze z hlediska původní funkce určit téměř většinu. Pro lepší přehlednost byly nálezy rozděleny do dvou funkčních skupin (kromě provozního vybavení ještě součásti rozličných, tedy nejen stavebních, konstrukcí) a ty dále do podskupin.

Přestože se jednotlivé předměty souboru vyskytovaly v různých nálezových situacích, vyhodnocujeme je zde pospolu. K tomu nás vede stejné datování veškerých kontextů, a to do druhé poloviny 13. století. Datace byla stanovena na základě analýzy keramiky a dendrodat. Bližší nálezové okolnosti uvádíme jen u těch předmětů, které lze vztáhnout k nějaké konkrétní stavbě či

objektu. Předměty, u nichž bližší informace neuvádíme, byly vyzvednuty z plošných sídlíštních vrstev a nelze u nich souvislosti s jednotlivými objekty dovodit. Vzhledem k charakteru uloženin při deponování předmětů (silně zvodnělé prostředí, neustále narůstající terén organických zbytků) považujeme většinu artefaktů za zahozené defektní či ztrátové.

Obr. 1. Výřez z výjevu z Mandevillových cest (polovina 14. století). Na iluminaci zachycující sklářskou výrobu je vyobrazeno hned několik předmětů nalezených také na veselském předhradí. Jmenovitě jsou to necky, dřevěná lopata s násadou, proutěný koš a šindel. Podle Krása 1990, 293.

Abb. 1. Ausschnitt aus einer Szene aus den Reisen des Jehan de Mandeville (Mitte 14. Jhd.). Auf der die Glasherstellung zeigenden Illumination sind gleich mehrere Gegenstände zu sehen, die auch in der Vorburg von Veselí gefunden wurden. Besonders handelt es sich um Tröge, eine Holzschaufel mit Stiel, einen Flechtkorb und um Schindeln. Nach Krása 1990, 293.

Provozní vybavení

Do této skupiny byly zařazeny veškeré nálezy, které sloužily, či alespoň mohly sloužit, k zajištění běžného provozu na předhradí. Jmenovitě jde o násady a rukojeti, části věder a sudů, dále vidle, proutěné zboží a část lopaty.

Rukojeti a násady

Úvodní podskupina má celkem pět zástupců. První z nich, kónická rukojeť kruhového průřezu (D265), se dochovala z větší části celá (tab. I:8). Její současná délka je 91 mm a průměr v nejširším místě téměř 30 mm. Naopak v nejužší části činí průměr pouhých 17 mm. Středem předmětu je vyvrtán otvor o maximální šířce 13 mm, který se taktéž zužuje, a to až na 9 mm. Povrch rukojeti je pečlivě vyhlazen. Předmět byl pohozen ve vrstvě nevykydaného hnoje ve stáji (s. s. j. 8; Bajer–Dejmal et al. 2013, 39–44). Patrně zde byl zanechán jako defektní při opuštění

stavby. Vzhledem k tomuto faktu mohl pocházet z nástroje sloužícího k údržbě koní (např. kopytní háček). Vyroben byl ze dřeva listnatého stromu.

Mírně kónický tvar má i další rukojeť (D266, tab. I:6). Na rozdíl od předchozí je však hraněná a v průřezu má tvar osmiúhelníku. I v tomto případě je povrch velice pečlivě vyhlazen. Rozměry artefaktu jsou 63 mm na délku, na šířku 28 mm v místě ukončení a 15 mm na opačné straně (u otvoru). Otvor má průměr 11 mm. Neprochází však skrz a je hluboký přibližně 20 mm. Předmět, který byl do rukojeti upevněn, tak musel být ukončen krátkým řapem. Mohlo by jít např. o rukojeť šídla. Tento předmět byl vyzvednut z vrstvy organických zbytků, patrně hnoje, která ležela ve stavbě s košatinovými stěnami (s. s. j. 9). Tuto stavbu na základě obdobné konstrukce a charakteru uložení jako u stavby s. s. j. 8 interpretujeme také jako možné stáje. Předmět zde byl patrně zahozen jako defektní. Vyroben byl opět ze dřeva listnatého stromu.

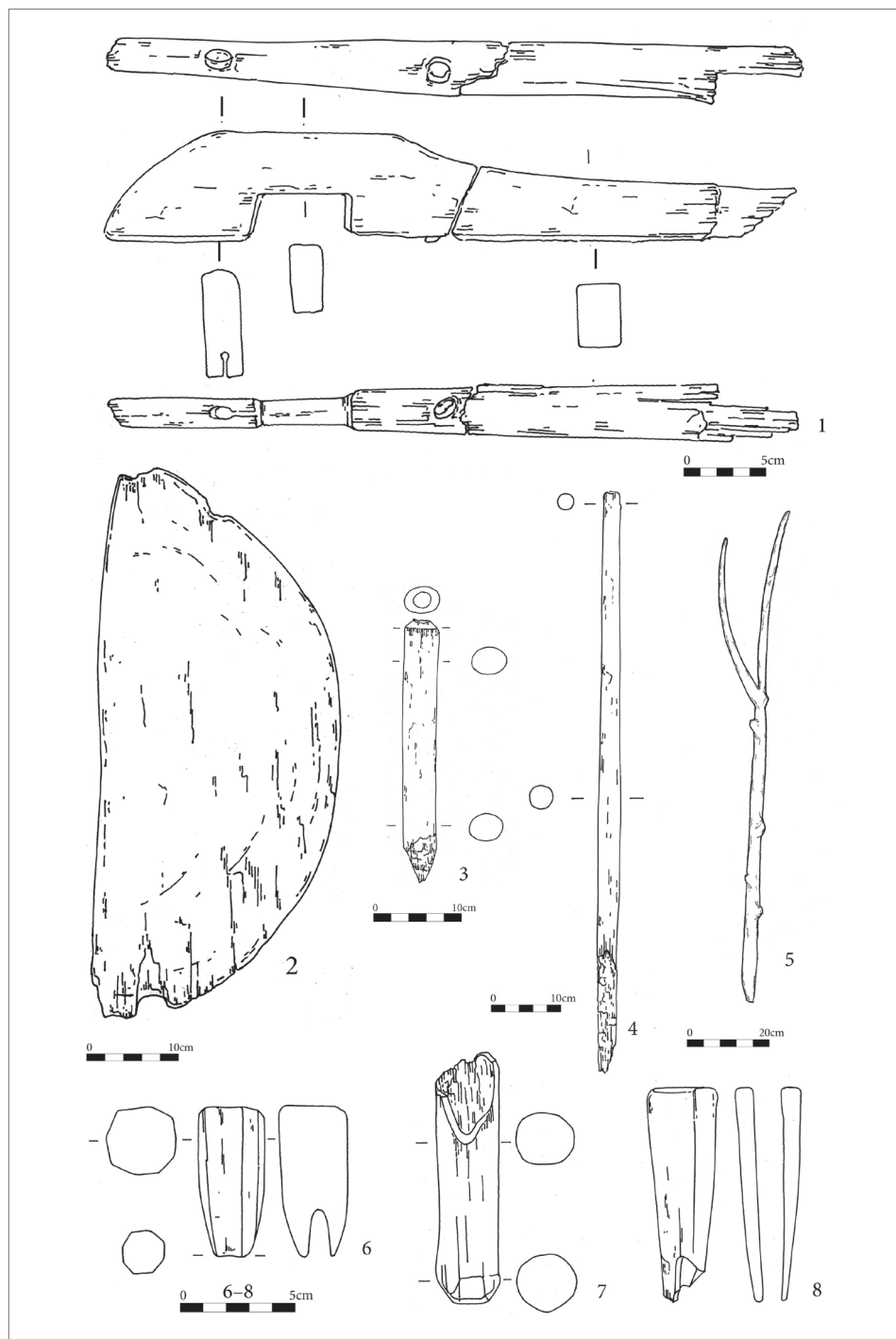
Obr. 2. Bednář vyrábějící sud. Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung, kolem roku 1425, online.
Abb. 2. Böttcher, bei der Herstellung eines Fasses. Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung, um 1425, online.

U následujícího artefaktu není možné přesně určit, zda jde o rukojeť nebo násadu (D267, tab. I:7). Mírně oválný předmět o průměru 26 mm má jeden původní konec začištěn seříznutím do oblé hlavice, na opačné straně je však odlomen. Maximální délka činí 106 mm. Vyroben byl ze dřeva jasanu.

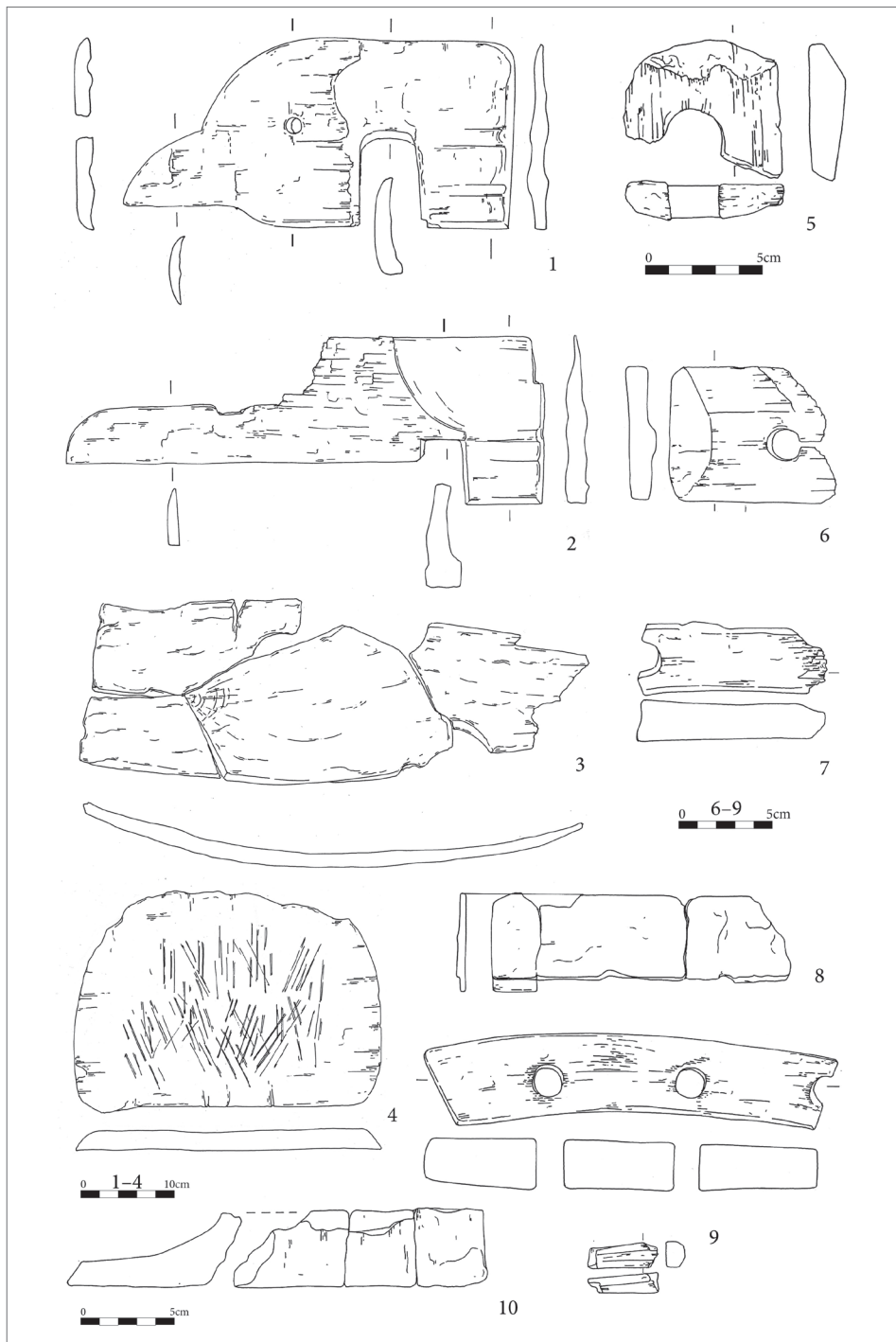
Čtvrtý artefakt by mohl být považován spíše za kolík (D268, tab. I:3). Svádí k tomu zejména zahrocený konec na jedné straně. Ten však vznikl ohořením původního artefaktu,

Obr. 3. Necky. Foto archiv Archaia Brno.
Abb. 3. Trog. Foto Archiv Archaia Brno.

Tab. I. 1 – petlice; 2 – víko sudu; 3 – část násady; 4 – násada; 5 – vidle; 6 – hraněná rukojeť; 7 – část násady či rukojeti; 8 – rukojeť.
 Kresba Š. Trávníčková.
 Taf. I. 1 – Riegel; 2 – Fasseckel; 3 – Teil eines Stiels; 4 – Stiel; 5 – Heugabel; 6 – kantiger Griff; 7 – Teil eines Stiels oder Griffes;
 8 – Griff. Zeichnungen Š. Trávníčková.

Tab. II. 1, 2 – fragmenty stěny či výdřevy; 3 – necky; 4 – dno vědra se zářezy; 5, 6, 7 – fragmenty svlků s jedním otvorem; 8 – šindel; 9 – část svlaku se dvěma otvory a kolíčkem; 10 – fragment neckek. Kresba Š. Trávníčková.

Taf. II. 1, 2 – Fragmente einer Wand oder Schalung; 3 – Trog; 4 – Eimerboden mit Kerben; 5, 6, 7 – Fragmente von Leisten mit einer Öffnung; 8 – Schindel; 9 – Teil einer Leiste mit zwei Öffnungen und Bolzen; 10 – Trogfragment. Zeichnungen Š. Trávníčková.

resp. relativně silné, pečlivě opracované a začištěné násady. Současná délka činí 31 mm, průměr 52 mm.

Posledním předmětem v této skupině je dlouhá, v průřezu kulatá, mírně prohnutá násada (D269, tab. I: 4). Ani ta se nedochovala celá, dobře patrné je její zlomení v širší části. Současná délka je 840 mm, maximální průměr 41 mm. Vyrobená byla z jedle.

Necky

V pořadí druhá podskupina má dva zástupce. V prvním případě jde o mělké dlabané necky, rozlámané na několik větších i menších fragmentů (D270, tab. II: 3). Z předmětu se dochovala velká část dna, boční okraje i vně vyhnutá úchopná část (obr. 3). Vnitřek necek byl opracován pouze hrubě, naopak vnější povrch byl pečlivě dohladka začištěn. Dochované maximální rozměry jsou 500 × 360 × 160 mm, síla použitého materiálu se pohybuje kolem 22 mm. Vyrobeny byly ze dřeva jasanu.

Druhým zástupcem je na několik fragmentů rozlámaná část pravděpodobně také dlabaných necek (D271, tab. II:10). Jde o malou část dna a náběhu stěny, povrch výrobku je oproti předchozímu vcelku pečlivě začištěn na obou stranách. Dochované maximální rozměry jsou 133 × 93 × 34 mm. Síla materiálu se pohybuje v rozmezí 11 až 24 mm. Na výrobu bylo použito dřevo z LKP.

Sudy a vědra

Také tato podskupina je tvořena pouze dvěma nálezy. Za část sudu lze považovat masivní polokruhový předmět (D272) o poloměru 58 mm a síle kolísající od 28 do 36 mm (tab. I:2). S největší pravděpodobností jde spíše o víko než dno, jelikož materiál je příliš silný a chybí mu typické zeslabení okrajů pro zasazení do drážky (útoru). Nelze však vyloučit ani možnost, že jde o polotovar. K výrobě bylo použito dřevo z LRP.

Druhým nálezem je větší část původně kruhového či mírně oválného dna (D273) pocházejícího s největší pravděpodobností z vědra (tab. II:2). Artefakt má typicky zeslabený okraj pro zasazení do drážky na jednotlivých dýchách. Maximální průměr činí 39 mm. Zajímavým zjištěním byl důkaz o druhotném využití artefaktu nejspíše jako krájecího prkénka. To dosvědčují desítky zářezů či záseků na jedné ze stran. Vyrobeno bylo z jedle.

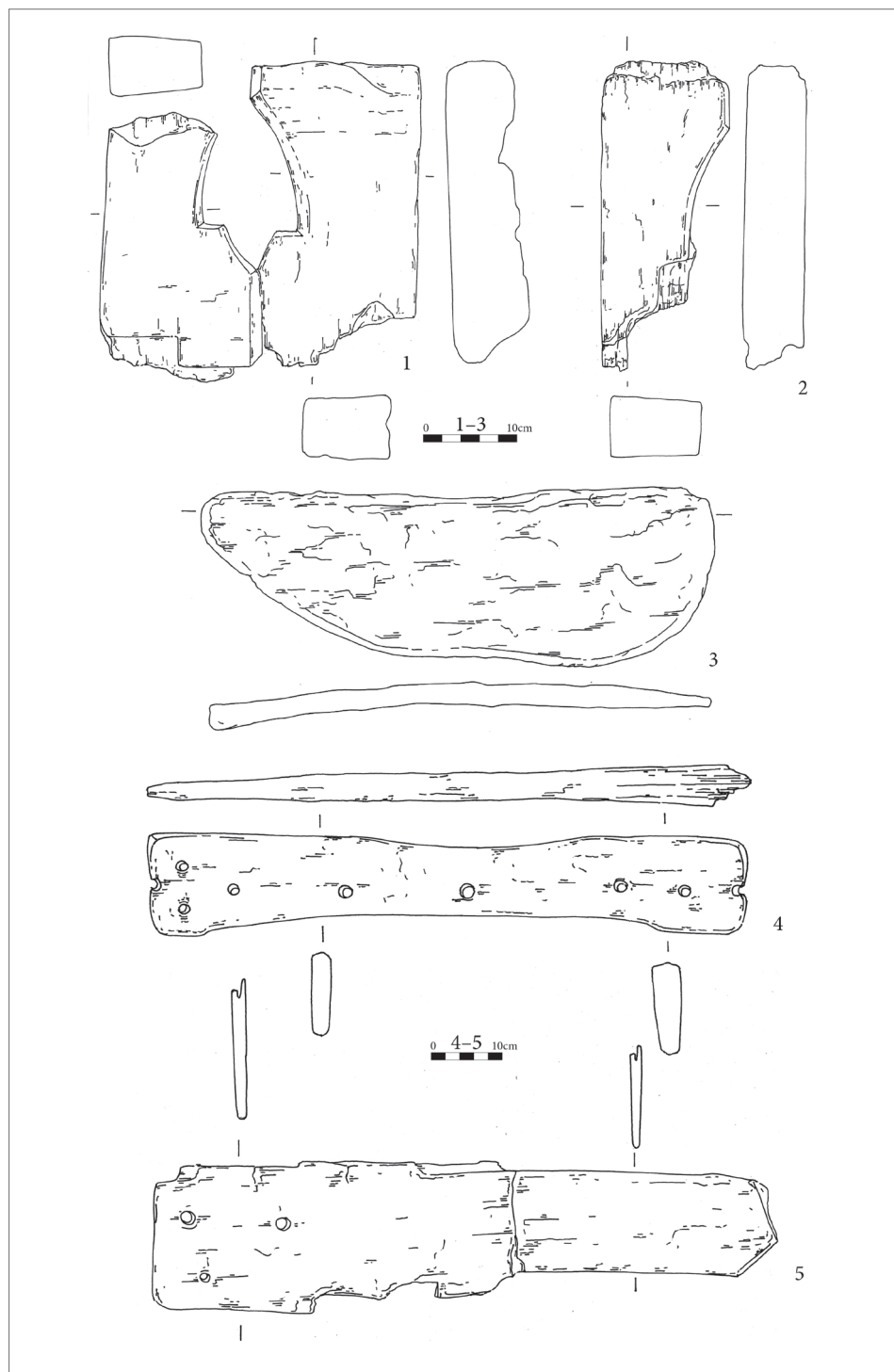
Vidle

Podskupina označená tímto pomnožným názvem má ve skutečnosti pouze jediného zástupce (tab. I:5). Jsou jím jednoduché dvojzubé vidle (D274) vyrobené z jednoho kusu dřeva, resp. větve, a to hrubým ořezáním menších větvíček a začištěním a seříznutím na koncích. Čistě funkční využití artefaktu je zřejmé z toho, že si středověký výrobce nedal práci ani s odkorněním materiálu. Artefakt se dochoval z větší části kompletní o současné maximální délce ca 130 cm. Maximální průměr činí 47 mm.

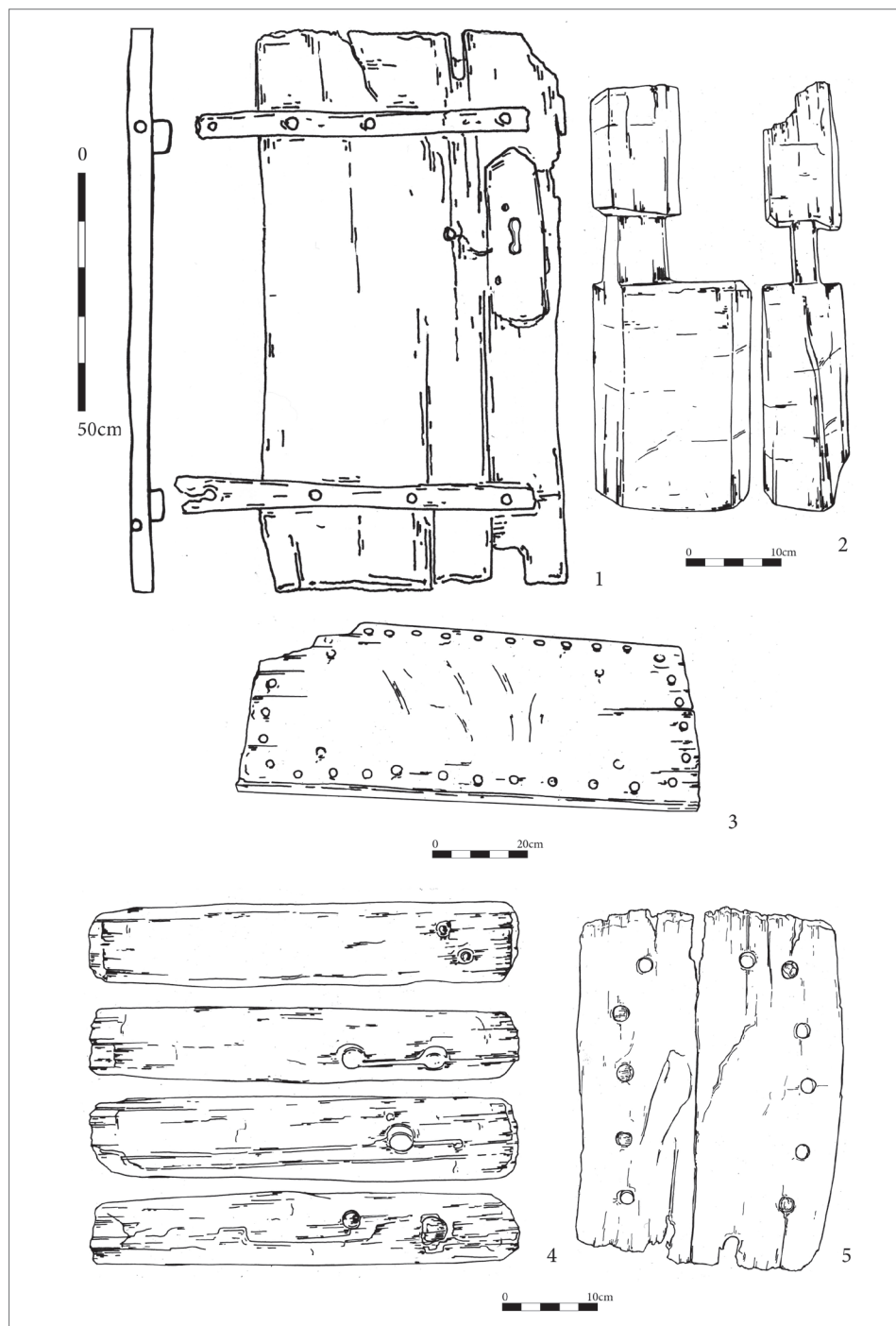
Zajímavostí je, že vidle byly nalezeny *in situ*, a to pohozené na hromádce zetlelého sena, nacházející se na podlaze nadzemní srubové stavby (s. s. j. 5) interpretované jako seník. Stavbu se bohužel pro špatné zachování nepodařilo dendrochronologicky datovat a lze ji na základě nálezů pouze rámcově zařadit do druhé poloviny 13. století (Dejmal–Merta 2011, 131, obr. 7.)

Lopata

Z celého souboru pochází pouze jeden artefakt, který lze s jistou dávkou opatrnosti interpretovat jako část původně celodřevěné lopaty (D275, tab. II:3). Vzhledem k tomu, že se však dochovala pouze přibližně polovina ploché pracovní části, není možné určit, zda byla celá lopata vyrobena z jednoho kusu dřeva, či jde o samostatnou nasazovací část. Více pravděpodobná se

Tab. III. 1, 2 – okna; 3 – polovina pracovní části lopaty; 4 – nadpraží (?); 5 – stěna (paz). Kresba Š. Trávníčková.
 Taf. III. 1, 2 – Fenster; 3 – Spatenhälfte; 4 – Türsturz (?); 5 – Wand (Verkleidung). Zeichnungen Š. Trávníčková.

Tab. IV. 1 – dveře; 2 – noha z lépe neurčitelného mobiliáře (stůl, postel); 3 – dno z proutěné konstrukce (klec, koš, vozík); 4 – noha z lépe neurčitelného mobiliáře (židle, truhla); 5 – dno proutěného košíku. Kresba Š. Trávníčková.
 Taf. IV. 1 – Tür; 2 – Fuß eines nicht näher bestimmbareren Möbelstücks (Tisch, Bett); 3 – Boden einer Korbkonstruktion (Käfig, Korb, Wägelchen); 4 – Bein eines nicht näher bestimmbareren Möbelstücks (Stuhl, Truhe); 5 – Boden eines Flechtkorbs. Zeichnungen Š. Trávníčková.

zdá první varianta. Současné dochované rozměry jsou $27,3 \times 9,3 \times 0,6$ mm. Materiálem na výrobu bylo dřevo jasanu.

Proutěné zboží

Kategorie proutěného zboží má dva zástupce. Relikt proutěného košíku (D027) je prvním z nich (tab. IV:5). Vyzvednout se však podařilo pouze jeho dno, které je tvořeno dvěma obdélnými prkny, která (spojíme-li je k sobě) mají maximální dochované rozměry $480 \times 280 \times 22$ mm. Obě mají v těle po sedmi vrtných otvorech (pro vertikálně zasazené pruty výpletu), které dohromady vytváří ovál. V šesti otvorech se dokonce dochovaly pozůstatky po zmíněných prutech. Samotný výplet, ač v uložení částečně dochovaný, nebylo možné vzhledem k nízké kvalitě dochování vyzvednout v celku – předmět byl patrně poškozen již před deponováním (obr. 4).

Z druhého artefaktu (D054) se již výplet nedochoval, a nelze tak s jistotou určit, k čemu sloužil (tab. IV:3). Konstruován byl podobným způsobem jako předchozí. Základ tvořilo pevné dno z jednoho prkna o rozměrech $970 \times 320 \times 25$ mm. Po celém obvodu pak bylo vyvrtáno více než 30 (malá část se nedochovala) otvorů pro pruty tvořící původní, mírně oválnou kostru výpletu. V ploše prkna byly navíc paralelně proti sobě přítomny další dva páry vrtných otvorů. Ty svědčí o složitější konstrukci a znesnadňují celkovou interpretaci nálezů, který lze spíše než za velký koš považovat za např. klec na ptáky či část menšího vozíku. Pokud by však opravdu šlo o koš, je možné přítomnost těchto čtyř otvorů (resp. kolíků) vysvětlit např. snahou jej trvale připevnit na jedno místo. Z tohoto pohledu je možné tento nálezy zařadit také do následující skupiny artefaktů.

Předmět byl vyzvednut z objektu pravděpodobných stájí (s. s. j. 9), kde ležel bezprostředně na podlaze, a zřejmě jako defektní zde byl ponechán po zrušení stavby.

Obr. 4. Dno košíku se zbytkem výpletu. Foto archiv Archaia Brno.
Abb. 4. Boden eines Korbs mit Geflechtresten. Foto Archiv Archaia Brno.

Součásti konstrukcí

V této skupině najdeme různé předměty, které byly původně součástí rozličných konstrukcí. Jde zejména o nálezy vrtaných prken a latí (svlaků), dále fragmenty oken, téměř kompletní dveře a jejich součásti (petlice, nadpraží), střešní šindel a fragmenty z již neurčitelných konstrukcí či mobiliáře.

Vrtaná prkna a latě (svlaky)

První podskupina má celkem čtyři zástupce. Prvním je fragment latě (D276) obdélného průřezu o dochovaných rozměrech $220 \times 42 \times 26$ mm (tab. II:9). Předmět má v těle vyvrtané tři kulaté otvory o průměru ca 16 mm ve vzdálenosti 55 a 59 mm od sebe. Dva se dochovaly kompletní, ze třetího pouze polovina. V krajním otvoru se navíc dochoval fragment hraněného kolíčku. Povrch artefaktu byl začištěn dohladka. Vyroben byl ze dřeva jedle.

Následuje fragment latě (D277) o rozměrech $56 \times 63 \times 19$ mm s jedním částečně dochovaným průvrtem o průměru 22 mm (tab. II:7). Latě je mírně vyklenutá a na dochované straně zakončená do mírného oblouku. Předmět byl vyzvednut z vrstvy nevykydaného hnoje ze stáji (s. s. j. 8). Zde byl patrně zahozen jako defektní. Na výrobu bylo použito dřevo z LRP.

Dalším nálezem je opět pouze fragment vrtaného prkna (D278), o rozměrech $87 \times 70 \times 17$ mm (tab. II:6). Jediný dochovaný otvor má průměr 18 mm. Artefakt má jednu z kratších stran šikmo seříznutou, druhá je odlomená. Vyroben byl z jedle.

Podobně jako předchozí je tvarovaný i poslední fragment vrtaného prkna (D279) o rozměrech $81 \times 43 \times 11$ mm (tab. II:5). Průměr vrtaného otvoru je přibližně 25 mm. I tento nález má jednu koncovou hranu šikmo seříznutou a druhou odlomenou. Je však na rozdíl od předchozího méně pečlivě opracován. Na výrobu bylo použito dřevo dubu.

Ve všech případech jde s největší pravděpodobností o tzv. svlaky, tedy příčné zpevnění vícero k sobě spojených prken.

Střešní krytina

Jediným zástupcem této kategorie je část šindele (D280, tab. II:8). Předmět má přibližně lichoběžníkovitý průřez a dochované rozměry 318×108 mm. Ani na jednom z konců však není kompletní. Síla předmětu se pohybuje od 11 mm v oblasti drážky až po 4 mm v protilehlé ztenčené části, tzv. péru. Drážka byla hluboká přibližně 14 mm, šíře ve spodní části se pohybovala kolem 5 mm.

Okna

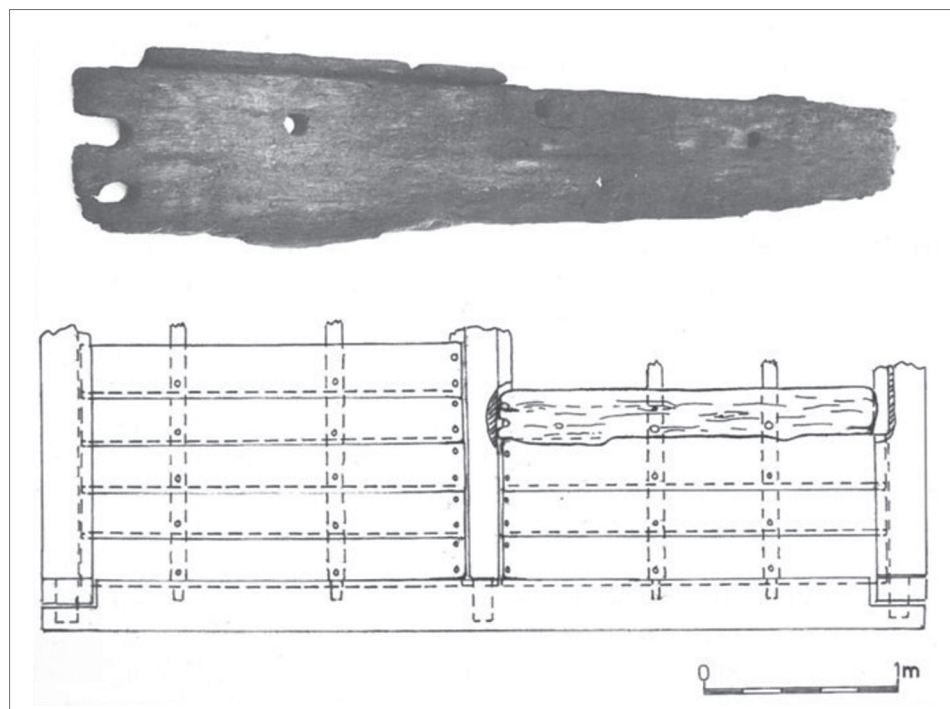
Zajímavým nálezem jsou tři obdélné fragmenty fošen (D281) s trojúhelníkovitým až srpovitým výřezem na jedné delší straně (tab. III:1, 2). Artefakty mají rozměry pohybující se v rozmezí $270\text{--}330 \times 130\text{--}160 \times 70$ mm. S největší pravděpodobností jde o ozdobně vyřezávaná okna ze stavby drážkové konstrukce. Tu se na předhradí podařilo objevit také. Dva z nalezených artefaktů mají navíc na jednom z konců částečně dochované pravoúhlé dlaby. Ty by mohly sloužit ke spojení fošen pomocí dřevěných hmoždíků či zápustných svlaků. Všechny tři byly vyrobeny z buku.

Stěny (pažení)

Prvním zástupcem podskupiny je artefakt připomínající svým tvarem velký šindel (D058, tab. III:5). Nález je téměř kompletní o maximálních rozměrech $880 \times 120\text{--}180 \times 10\text{--}20$ mm. Podobně jako střešní šindele má na jedné straně drážku a směrem k protilehlé se postupně zeslabuje. V těle blíže k jednomu z kratších okrajů má vyvrtané tři otvory pro spojovací kolíky. Jde

o jednu z forem tzv. pažení (obr. 5), tedy jednoduché konstrukce stěny či příčky, používané ještě v nedávných dobách zejména v hospodářských budovách (Kodýdková 2009, online).

Za původní součást stěny ohrazení, bednění či jiné lehčí konstrukce lze považovat následující dva artefakty (D059 a D060). Jde o fragmenty z jedné strany silně ohořelých obdélných prken, každý s jedním dochovaným obdélným dlabem pro zaklesnutí do sebe (tzv. přeplátování). První předmět (tab. II:2) má dochované rozměry $420 \times 215 \times 20\text{--}60\text{ mm}$, druhý $530 \times 185 \times 50\text{--}20\text{ mm}$. Tento má navíc v těle vyvrtaný otvor sloužící k upevnění k jinému dřevěnému prvku (pravděpodobně vertikálně postavenému kůlu) pomocí kolíčku (tab. II:1).

Obr. 5. Pažení (paz) a kresebná rekonstrukce jeho použití. Nález z německých Brém, 13. století. Podle Rech 2004, 122.
Abb. 5. Verkleidung und Zeichenrekonstruktion ihrer Nutzung. Fund aus Bremen, 13. Jhdt. Nach Rech 2004, 122.

Mobiliář

Do této podskupiny spadají dva artefakty, které lze považovat za relikty lépe neurčitelného mobiliáře. V obou případech jde s největší pravděpodobností o nohy. První z nich (D284), obdélný kvádrík se zaoblenými hranami, má dochované rozměry $450 \times 80 \times 62\text{ mm}$ (tab. IV:4). Není však kompletní, na jednom konci byl odlomen (odseknut) a také současná povrchová úprava již není příliš kvalitní. Na artefaktu tak zaujmou zejména tři otvory vyvrtané v jeho horní části, navíc se zbytky spojovacích kolíků. Dva otvory jsou na užší straně (jakoby z boku) a procházejí skrz materiál, třetí je v širší části a končí v těle. Předmět by mohl pocházet z konstrukce masivnější židle, případně lavice či truhly, vyloučit však nelze ani jeho jiné využití.

Druhým artefaktem (D285) je opět obdélný kvádrík, o dochovaných rozměrech $445 \times 152 \times 86\text{ mm}$ (tab. IV:2). Nález byl vyzvednut taktéž již poškozený, od původního celku byl odseknutý a jedna ze stran odštipnutá či odlomená. Dle nepoškozené části lze však soudit, že byl původně hraněný a povrch relativně slušně začištěný. Nálezu dominují dva protilehlé a poměrně hluboké dlaby. Na první pohled by se tak mohl jevit jako pozůstatek z roubené konstrukce a rozhodně tuto možnost nelze vyloučit. Příčný stavební prvek (trámek) by však musel být výrazně užší

a také koncový přesah by byl ponechán vcelku zbytečně dlouhý (ca 30 cm). Pravděpodobněji jde o relikt naprosto jiné konstrukce, a to (vzhledem k celkové masivnosti) např. postele, lavice či zejména stolu.

Dveře

Vcelku unikátním nálezem jsou z velké části kompletně dochované jednoduché svlakové dveře (D048, tab. IV:1). Jejich základ tvoří dvě (původně však tři) silná prkna spojená dohromady zboku pomocí dřevěných kolíčků a dvou příčných latí, tzv. svlaků, taktéž připevněných pomocí kolíků. V nejšířším, středovém prknu jsou navíc další dva otvory po spojovacích kolících. Velice zajímavým konstrukčním detailem je také mírně zadlabaný negativ po kování zámku

Obr. 6. Dveře po vyzvednutí ze země a základním očištění. Foto archiv Archaia Brno.
Abb. 6. Tür nach Hebung aus dem Erdreich und Grundreinigung. Foto Archiv Archaia Brno.

s klíčovou dírkou v jeho středu. Zámek byl ke dveřím přichycen dvěma hřebíky, po kterých zůstaly ve dřevu otvory (obr. 6). Dochované rozměry činí 1180 × 700 × 43 mm.

Dveře byly nalezeny pohozené na povrchu poslední úpravy podlahy ve srubové stavbě s. s. j. 14. Přestože byla částečně poškozena mladší studní, podařilo se zachytit původní rozměry celé konstrukce, které činí 4 × 4 m. Stavba se dochovala v podobě základového sroubení čtyř do obdélného průřezu opracovaných trámů. Ty byly vcelku subtilní (výška přibližně 20 cm, šířka 15–20 cm) a na vnější straně z nich nebyla odstraněna kůra. Podlahu tvořila jílovitá (sanační?) vrstva, na níž se dochovala tenká nášlapová vrstva. Patrně po nějaké době, ještě před zánikem stavby byla podlaha obnovena přesypáním vrstvy jemného šterku s pískem. Na této vrstvě dveře ležely. Vstup do stavby se nepodařilo zachytit. Přesto, vzhledem k poloze nálezu, můžeme předpokládat, že dveře byly osazeny na této

stavbě a při jejím rozebírání byly pohozeny na původní podlahu. Účel stavby již nelze blíže dovodit, konstatovat lze pouze fakt, že ji nahradila mladší poměrně rozlehlá konstrukce s. s. j. 7 (Dejmal–Merta 2009, 133).

Petlice

Ke dveřím náleží i další předmět v pořadí, a to část petlice (D282, tab. I:1). Maximální dochované rozměry činí 420 × 60 × 25 mm. Ke dveřím byla připevněna pomocí dvou dřevěných kolíčků. Zajímavý je celkový tvar předmětu, který díky své protáhlé spodní části působí, jako by zůstal nedodělán. Na výrobu bylo použito dřevo z LKP.

Nadpraží

Interpretace posledního artefaktu (D057) není zcela jednoznačná. Výchozím předmětem pro jeho výrobu byla obdélná fošna o rozměrech 900 × 165 × 45 mm. Obloukovitým seříznutím jedné delší hrany, vyříznutím plátu na jedné z kratších hran a vyvrtáním devíti otvorů pro spojovací kolíky vznikl artefakt, který se výsledným tvarem nejvíce blíží nadpraží z dveřní konstrukce (tab. III:4). Zdali opravdu zastával tuto funkci, není zcela jednoznačné (zejména z důvodu poměrně zbytečně komplikovaného způsobu upevnění do celkové konstrukce).

Přírodovědné analýzy

Celkem 19 artefaktů ze souboru bylo podrobena dendrologické analýze za účelem určení druhového zastoupení materiálu použitého na výrobu. Přestože se často nepodařilo zjistit přesný druh dřeviny, lze konstatovat, že dominantním materiálem na výrobu této skupiny artefaktů byly dřeviny listnaté (celkem v 13 případech) oproti jehličnatým (ve 4 případech). Dva vzorky se nepodařilo určit vůbec. V případě, že se určení zdařilo, byl identifikován buk – okna, dub – svlak, jasan – necky, lopata, násada a jedle – násada, dno, svlaky (Vavřík 2012). Učiněn byl také pokus o dendrochronologické datování větších artefaktů. Ten však i přes jejich zdánlivou vhodnost, tedy dostatečný počet letokruhů, pozitivní výsledky nepřinesl.

Analogie a ikonografické prameny

Analogií k popisovaným artefaktům není zatím z našich zemí mnoho. Rukojetě a násady známe např. z Jihlavy (Kochan 2011, 53), Olomouce (Kostrouch 2003, 41–42) či Plzně (Orna 2001), necky z Mostu (Klápště ed. 2002, 128) a Plzně (Orna 2001, Studny), šindele z Kašperských Hor (Picka–Hůrková–Schneiderwinklová 2009, 136), Jihlavy (Kochan 2011, 56), Brna (Polánka 2001, 34), Olomouce (Kostrouch 2003, 43–44), Plzně (Orna 2001) aj. Velký šindel, tzv. paz známe z Mostu (Klápště ed. 2002, 369) či z Tábora (Krajíc 1998, 149–152). Ze zásypů plzeňských studní pak pochází pletený košík, dna či víka sudů a prkénka se stopami po krájení (Orna 2001, Studny). Nálezu dveří se nejvíce blíží vrata z Opavy (Král 1968, 111, 212). Zbylé artefakty u nás nemají nám doposud známou, resp. publikovanou analogii. Vyskytují se však alespoň na zahraničních lokalitách. To platí zejména o součástech vstupních dveří a jiných konstrukcí, jako jsou svlaky, petlice či nadpraží objevené na severoněmecké raně středověké lokalitě Elisenhof. Ze stejné lokality pochází také proutěný košík s pevným dnem podobný nálezu z Veselí (Szabó–Grenander-Nyberg–Myrdal 1985, 101, 109, 196–197). Celodřevěné lopaty a vidle-dvojáky můžeme nalézt v Novgorodu (Kolčín 1985, 237). Jediným nálezem, ke kterému se v archeologickém prostředí nepodařilo dohledat žádnou analogii, jsou okna. Ty však mají oporu alespoň v etnografických pramenech (např. Frolec–Vařeka 1983, 343–344).

Většina zkoumaných nálezů má také své vyobrazení ve středověké ikonografii. Vzhledem k faktu, že tyto prameny bývají do značné míry schematické, však pokaždé nemusí jít o morfologicky přesné vyobrazení. Z bohatých pramenů uvádíme dva příklady (obr. 1, 2).

Závěr

Přítomnost nálezů ze skupiny provozního vybavení typu rukojetí a násad, vidlí, necek, lopat, věder a sudů či proutěných výrobků je na lokalitě tohoto typu více než logická. To platí také u většiny artefaktů z druhé skupiny. Nálezy v podobě dveří a jejich součástí, svlaků, oken či lehčích stavebních konstrukcí také z funkčního hlediska nevybočují a dávají se v tomto prostoru více než očekávat. Přítomnost mobiliáře (židle, stůl, lavice či postel) již naznačuje, že se ve sledovaném prostoru nejen pracovalo, ale také do určité míry trávil volný čas. K zamyšlení je také pouze jediný doklad šindele, který poukazuje na to, že stavby na předhradí veselského hradu byly zastřešeny jiným způsobem. Potvrzují to i nečetné nálezy hřebíků tzv. šindeláků na lokalitě. Střechy místních staveb tak byly patrně kryty došky. Přesto nemůžeme zcela vyloučit větší míru používání šindelové krytiny. Z nálezových situací je patrné, že svrchní části staveb byly rozebrány a ponechány byly pouze základové partie, které se během fungování objektu vlivem nárůstu terénu ocitly pod jeho úrovní. Rozebrané svrchní části staveb byly pak recyklovány, jak dokládají nálezy druhotně použitých dřevěných prvků, nebo využity jako palivo.

Na základě přítomných artefaktů je také možné pokusit se o identifikaci jednotlivých řemesel, která se na výstavbě či zásobování hradu náradím podílela. Své zastoupení tu mají ze známých řemesel zejména tesaři a možná i více specializovaní prknaři, dále pak bečváři a bednáři (obr. 2) či košíkáři. Soubor je však značně rozmanitý a zejména u předmětů, jež tvoří pouze jednu z částí původního výrobku (rukojetě a násady), nebo je na první pohled patrný jejich až

domácký způsob výroby (např. vidle), není možné výrobce spolehlivě určit. Obecně je velice obtížné, ba vpravdě až nemožné říci, zda je ten který výrobek výsledkem práce specializovaného řemeslníka, pro něhož je tato práce primárním zdrojem obživy, nebo jde o dílo zručného člověka pohybujícího se v prostoru hradu.

Na úplný závěr lze tedy jen konstatovat následující. Předkládaný soubor není příliš početný a nezahrnuje žádné z morfologického ani funkčního hlediska výraznější nálezy. Jde o směs artefaktů, které se v mírně pozměněné formě vyskytují dodnes, a to zejména ve vesnickém prostředí. Obecně jsou však nálezy artefaktů tohoto typu v archeologii vzácné, což je samozřejmě dáno specifickými podmínkami nutnými pro jejich zachování, jako je stálá vlhkost a anaerobní prostředí. Nejinak tomu samozřejmě bylo i v případě zkoumaného souboru. Samy artefakty pocházejí téměř výhradně z běžných sídlištních vrstev, kde se nacházejí spolu s ostatními ztratovými a zahozenými předměty. A právě z tohoto hlediska lze soubor považovat za svým způsobem unikátní. Současná archeologie zná tento typ artefaktů zejména díky zvodnělým zásypům zaniklých jímek a studní v jádrech bývalých středověkých měst, které sloužily zejména jako odkladiště rozměrově menších předmětů z domácností. Městské sociální prostředí je navíc mírně odlišné od hradního a minimálně ve zdejších případech pravděpodobně nemělo trvale obytný ráz. Z těchto důvodů tak není výskyt těchto, paradoxně jinak naprosto běžných předmětů v dosud nalezených a publikovaných souborech příliš častý a je nutné věnovat mu zvýšenou pozornost.

Tento text vznikl s podporou grantového projektu Grantové agentury České republiky P405/11/1729 Veselí nad Moravou – středověký hrad v říční nivě.

Seznam zkratk

- LKP listnatá dřevina s kruhovitě pórovitou stavbou dřeva (dub, jasan, jilm aj.)
 LRP listnatá dřevina s roztroušeně pórovitou stavbou dřeva (buk, lípa, javor, habr, olše, bříza, vrba, ořešák, hrušeň aj.)

Literatura

- BAJER, A.–DEJMAL, M. et al., 2013: Bajer, A.–Dejmal, M.–Lisá, L.–Kočár, P.–Kočárová, R.–Nývtlová Fišáková, M.–Petr, L., Středověká stáj ve světle moderních environmentálních metod, příkladová studie Veselí nad Moravou, *Živá archeologie – (Re)konstrukce a experiment v archeologii*, 15–II/2013, 39–44.
 DEJMAL, M.–HOCH, A., 2013: Kožené artefakty z hradu ve Veselí nad Moravou – Lederartefakte von der Burg in Veselí nad Moravou (Wessely an der March), *AH* 38, 653–671.
 DEJMAL, M.–MERTA, D., 2011: Výzkum hradu ve Veselí nad Moravou – Die Grabung der Burg in Veselí nad Moravou, *AH* 36, 125–137.
 FROLEC, V.–VAŘEKA, J., 1983: Lidová architektura. Praha.
 KLÁPŠTĚ, J., ed., 2002: Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226). *Mediaevalia archaeologica* 4. Praha – Most.
 KOCHAN, Š., 2011: Dřevěné středověké artefakty z Jihlavy. Rkp. bakalářské diplomové práce uložená v ÚAM FF MU, Brno.
 KOLČIN, B. A., ed., 1985: *Drevnaja Rus: gorod, zamok, selo*. Moskva.
 KOSTROUCH, F., 2003: Dřevěné nálezy z Olomouce. K problematice dřevěných artefaktů ve středověkém a raně novověkém městě. Rkp. diplomové práce uložená na FF ZČU v Plzni.
 KRAJÍČ, R., 1998: Dům pasíře Prokopa v Táboře (Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220). Tábor.
 KRÁL, J., 1968: Nález středověkých vrat v Opavě v roce 1967, *PV* 67, 111–112.
 KRÁSA, J., 1990: České iluminované rukopisy 13./16. století. Praha.
 ORNA, J., 2001: Nálezy středověkých dřevěných předmětů v Plzni. Katalog výstavy v Západočeském muzeu v Plzni, CD-ROM. Plzeň.
 PÍČKA, J.–HŮRKOVÁ, J.–SCHNEIDERWINKLOVÁ, P., 2009: Odpadní jímky z Kašperských Hor – Abwassergruben aus Kašperské Hory (Bergreichenstein), *AH* 34, 103–159.

- POLÁNKA, P., 2001: Středověké dřevěné předměty v brněnských nálezech. Rkp. seminární práce uložená v ÚAM FF MU, Brno.
- RECH, M., 2004: Gefunde Vergangenheit – Archäologie des Mittelalters im Bremen. Bremen.
- SZABÓ, M.–GRENANDER-NYBERG, G.–MYRDAL, J., 1985: Die Holzfunde aus der frühgeschichtlichen Wurt Elisenhof. In: Studien zur Küstenarchäologie Schleswig-Holsteins, Serie A, Band 5. Frankfurt/M. – Bern – New York.
- VAVRČÍK, H., 2012: Dendrologické určení vzorků dřev z výzkumu A054/2008 Veselí nad Moravou – Zámek, uložená v archivu odborných analýz, Archaia Brno, o. p. s.

Internetové zdroje

- KODÝDKOVÁ 2009, <http://www.truhlarstvi-postaru.wz.cz/podstranka4.11.html>, cit. 20. 1. 2014.
- Obr. 2. Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung, Band 1, folio 11 verso, <http://www.nuernberger-hausbuecher.de/75-Amb-2-317-11-v/data>, cit. 20. 1. 2014.

Zusammenfassung

Betriebsausstattung aus Holz von der Burg in Veselí an der March

Die Kollektion der aus Holz bestehenden Betriebsausstattung von der Burg in Veselí an der March stammt ausschließlich aus dem Raum der Vorburg. Die Fundstelle befindet sich in der Flussaue der March, und die betreffenden Gegenstände haben besonders aufgrund des hohen Grundwasserspiegels bis heute überdauert. Alle untersuchten Gegenstände wurden aus anthropogenen Schichten gehoben, die sich im Raum der Vorburg in relativ kurzer Zeit gebildet hatten, und zwar ab der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts bis zum Beginn des 14. Jahrhunderts. Die Kollektion setzt sich aus zwei unterschiedlichen Funktionsgruppen zusammen. Zur ersten zählen Gegenstände, die beim alltäglichen Betrieb als Tröge, Heugabeln, Griffe, Böttcher- und Korbbinderprodukte u. a. gedient haben. Die zweite Gruppe ist durch Teile vertreten, die von größeren oder kleineren Konstruktionen stammen, wie etwa Riegel, Fenster, Trennwände oder Verkleidungen, Schindeln, Teile des Mobiliars u. a. Außergewöhnlich vertreten sind auch fast komplette Konstruktionen, und zwar in Form von einfachen Türen. Insgesamt kann man feststellen, dass die Kollektion trotz ihres geringen Umfangs besonders im Hinblick auf den Fundort sehr vielfältig und bedeutend ist.

Der vorliegende Text entstand im Rahmen des Projektes der Förderagentur der Tschechischen Republik P405/11/1729 Veselí nad Moravou – eine mittelalterliche Burg in der Flussaue.

Mgr. Aleš **Hoch**, Archaia Brno, o. p. s., pracoviště Jihlava, Židovská 26, 506 01 Jihlava, archaiajihlava@volny.cz, hoch@mail.muni.cz

Mgr. Miroslav **Dejmal**, Archaia Brno, o. p. s., Bezručova 15, 602 00 Brno, mdejmal@archaiabrno.cz

